

- Ви знаєте, що це таке?
- Гроші.
- Помиляєтесь, це доказ того, що ви дурень».

Той самий прийом застосовано й далі, коли Бальдаб'ю вирішує змінити долю Ерве Жонкура і, привівши його до батька, ставить аналогічне запитання: «Знаєте, хто це?». Легка іронія майстерно вплітається у полотно коротких реплік, які характеризують персонажа як впевнену у собі й започаткованій справі, енергійну, практичну людину.

Окремо слід зупинитися на надто розлогому за мірками цього роману описі дороги, яку долає Ерве Жонкур щоразу, вирушаючи до Японії: «Він перетнув кордон біля Метцу, проїхав через Вюртемберг та Баварію, переїхав до Австрії, потягом дістався до Відня та Будапешта, щоб потім продовжити подорож аж до Києва. Верхи він проїхав дві тисячі кілометрів російським степом, перебрався через Уральський хребет, опинився в Сибіру, подорожував сорок днів, щоб досягти озера Байкал, яке місцеві люди називали «морем». Далі він спустився рікою Амур, подорожуючи вздовж китайського кордону аж до океану, і коли до нього доїхав, то прочекав одинадцять днів у порту Сабірк, аж поки корабель голландських контрабандистів не перевіз його на мис Терая на західному узбережжі Японії...». Зворотний шлях письменник подає вже стисліше.

Ці уривки майже без змін повторюються у творі декілька разів – щоразу, як герой долає вказаний шлях із Франції до Японії та з Японії до Франції. Така надмірна деталізація, на мою думку, виконує кілька функцій. По-перше, вона сповільнює розповідь, додає їй плинності. По-друге, акцентує, наскільки непростими і сповненими небезпек були поїздки покупця ячок шовкопряда. По-третє, наголошує на віддаленості пункту призначення, що для француза справді розташовувався на іншому кінці світу. А в символічному плані ця віддаленість прочитується як відмінність двох культур, двох стилів життя. Нарешті, по-четверте – підкреслює силу пристрасті, яка штовхає Ерве Жонкура на подорож, від якої ніщо не може примусити його відмовитися.

Читаючи роман А. Барікко, отримуєш насолоду від граційності стилю, пластичності словесного плетива. Але це не все. «Шовк» викликає яскраві емоції. Співпереживання чи осуд, захоплення чи відраза – не принципово, що саме почуватиме читач до героїв роману. Байдужим залишитися важко, а здатність впливати на емоції й почуття, мабуть, найважливіша в художньому творі. І як результат – роман запрошує читача ставити собі важливі небуденні запитання, розмірковувати про цінність і ціну вірності, про егоїзм і самопожертву, про користь чи шкідливість правди, про сутність справжнього кохання і про те, в чому ж полягає людське щастя. І часом навіть здається, що відповіді ось-ось відкриються, але вони так і залишаються неоднозначними. Ми бачимо лише їхні обриси, приховані за тонким шовковим серпанком.

Одержано редакцією 10.04.2015 р.
Прийнято до публікації 27.05.2015 р.

УДК 821.161.2

Людмила СКОРИНА

НАСКІЛЬКИ СУЧАСНОЮ Є «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА»?

Сасенко В. Сучасна українська література : компендіум / Валентина Сасенко. – Одеса : Астопринт, 2014. – 352 с.

Коли мені до рук потрапила книжка Валентини Павлівни Сасенко, першим відчуттям була радість. Адже не так часто в нас виходять підручники й посібники з питань побутування сучасного українського письменства. Згодом емоції поступилися місцем потребі докладніше

поміркувати над тим, що таке «сучасна українська література» і які підходи в її викладанні наразі видаються доречними й ефективними.

У межах окресленої теми можна визначити кілька проблем, що потребують чітких відповідей. Перша – як визначати хронологічні межі цього періоду (власне, яка література є «сучасною», а яка – вже ні), друга – відсутність чіткого «репрезентаційного канону». Якщо курси давнього українського письменства, літератури XIX і фактично всього XX століття виглядають відносно унормованими (існує певний «презентаційний ряд» персоналій, на творчість яких викладач обов'язково має звернути увагу студентів, можливість «маневру» зберігається хіба що в погодинному плануванні дисципліни), то із сучасним письменством не все так просто й зрозуміло. Про кого з сучасних авторів у першу чергу варто розповісти студентам-філологам – вирішує сам лектор, покладаючись на власні уподобання, ерудицію й інші суб'єктивні чинники. Подібна суб'єктивність – річ закономірна, але не дуже доречна, коли мова йде про фахову підготовку майбутніх вчителів, викладачів-філологів. Тому виникає потреба діалогу й узгодження підходів. Важливу роль у цьому процесі відіграють підручники, посібники, різноманітні навчальні видання, що репрезентують авторські концепції та візії сучасного письменства. З огляду на сказане книжка В. Саєнко заслуговує на пильну увагу.

Однак, перш ніж перейти до її обговорення, є сенс хоча б побіжно згадати про два аналогічні видання й продемонструвати той «канон» сучасного письменства, який формують їх дослідники. Найперше, заслуговує на увагу навчальний посібник Роксани Харчук¹, який тривалий час залишався чи не єдиним систематичним довідником-порадником для викладачів-«сучасників». Акцентуючи увагу на постмодерному дискурсі, з урахуванням генераційного підходу авторка виокремлює наступні вузлові проблеми і їх репрезентантів:

- покоління «батьків» і межові явища у традиційній стилістиці (неопозитивізм і неонародництво в сучасній українській прозі; творчість Валерія Шевчука 90-х років XX ст.: між модернізмом і неопозитивізмом: Марія Матіос: між традицією і стилізацією);
- неомодернізм у сучасній українській прозі: В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Олесь Ульяненко, Степан Процюк;
- передпостмодерні явища у сучасній українській прозі; літературний андеграунд за тоталітарних умов: Володимир Діброва, Богдан Жолдак, Лесь Подерв'янський, Юрій Винничук;
- стильові особливості прози представників «станіславівського феномену»: Юрій Андрухович, Юрко Іздрик, Тарас Прохасько;
- феміністичний дискурс сучасної української прози: Оксана Забужко, Євгенія Кононенко;
- найновіша підлітково-дитяча літературна альтернатива: Сергій Жадан, Ірена Карпа, Любка Дереш, Світлана Поваляєва, Таня Мальярчук.

Альтернативну візію проблеми знаходимо у навчальному посібнику І. Констанкевич та В. Сірук². Частково постмодерний «канон» в інтерпретації дослідниць збігається з концепцією Р. Харчук, частково її трансформує, доповнюючи новими постатями й проблемами. Так, луцькі літературознавці пропонують у межах цього курсу вивчати: самвидавівський журнал «Скрянь» і його авторів (у переліку яких – О. Кісь, В. Морозов, К. Морозів, В. Гайдучок, Г. Чубай, М. Рябчук, Т. Ружевич), а також доробок О. Лишеги, Б. Жолдака, Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, Є. Пашковського, В. Медвідя, Ю. Гудзя; сучасна українська жіноча проза репрезентована постатями Л. Пономаренко, А. Тютюнник, В. Мастерової, Є. Кононенко, О. Забужко. Як бачимо, в обох випадках головна увага сконцентрована довкола письменників, які або ж дебютували наприкінці XX – на початку XXI століття, або ж у цей час досягли «зросту й сили», репрезентувавши непересічні цікаві твори.

¹ Харчук Р. Сучасна українська проза : постмодерний період: [навч. посібн.] / Роксана Харчук. – К. : ВЦ «Академія», 2008. — 248 с. (Альма-матер).

² Констанкевич І., Сірук В. Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності: [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / І. Констанкевич, В. Сірук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 328 с. – (Посібники та підручники ВНУ ім. Лесі Українки).

Згадані вище концепції й «репрезентаційні ряди» є для нас тим контекстом, у якому варто розглядати навчальний посібник Валентини Павлівни Саєнко «Сучасна українська література». Структурована ця книга як навчально-методичний комплекс, що містить робочу навчальну програму, інформацію про погодинне планування курсу, плани практичних занять, теми самостійної роботи, варіанти індивідуальних навчальних завдань і матеріал до лекцій.

Перша частина рецензованої книги є її концептуальним осердям, тому на ній варто зупинитися докладніше. Окреслюючи мету й завдання курсу, авторка наголосила, що прагне ознайомити студентів із «високохудожніми творами українських письменників різних жанрів, написаних сучасними авторами» (с.9). Твердження цілком закономірне, як і наступна заувага, що при вивченні сучасного літпроцесу треба брати до уваги і творчість представників старшого покоління, і «середняків», і знакові твори молодих літераторів. Що тут заперечиш? Оскільки посібник має заголовок «Сучасна українська література» (а не конкретно – постмодерна), то в ньому мають бути згадані репрезентанти різних поколінь, течій, естетичних платформ. Отже на рівні теорії це не викликає заперечень, однак, коли авторка переходить до персоналій, виникає багато питань. Хто ж, власне, потрапляє в поле зору дослідниці? У переліку представників старшого покоління фігурують імена (увага!) Ліни Костенко, Василя Стуса, Ірини Жиленко, Дмитра Павличка, Івана Драча, Бориса Олійника; творчість молодшого покоління мають репрезентувати (!) учасники літугрупувань Бу-Ба-Бу, «Пропала грамота», «ЛуГоСад», «Нова дегенерація», ОЧІ (с.9).

Дивно бачити в переліку «сучасних авторів» Василя Стуса. Я з великою повагою ставлюся до цього письменника і його творчості, однак не думаю, що його ім'я тут доречне, так само, як і згадки про низку авторів-шістдесятників, які припинили активну творчу діяльність ще в минулому тисячолітті. Я не маю принципових заперечень проти того, аби в курсі сучасного українського письменства згадувати, скажімо, Ліну Костенко і її «Записки українського самашедшого» (а також твори Павла Загребельного, Анатолія Дімарова та ін.). Однак, коли мова йде про «шістдесятників» і «сімдесятників», то чи не правильніше буде згадати ці книжки в курсі «Історії української літератури II пол. XX ст.»? У такому разі викладач матиме можливість цілісно представити доробок того чи того автора, продемонструвати головні тенденції, відстежити етапи творчої еволюції митця.

На тій же сторінці авторка посібника уточнює, що головна увага при вивченні курсу «акцентується на загальнолюдських цінностях, проповідуваних українськими авторами, а також на міжнародному резонансі сучасних творів українських майстрів слова (напр., творчості Ліни Костенко і Василя Стуса, Юрія Андруховича і Валерія Шевчука, Василя Шкляра, Юрія Щербака, Марії Матіос і В.Даниленка)» (с.9). У зацитованому уступі неприємно вражає слово «проповідуваних» (сучасна література рішуче абстрагувалася від потреби щось комусь «проповідувати»), так само сумнівною видається думка про міжнародний резонанс сучасного письменства. Будьмо відвертими, попри щире бажання авторів і критиків вивести українське письменство на ширші /світові/ обрії, втішатися нам поки що особливо нічим. Справа з перекладами посувається дуже повільно, а головне – ті ж перекладені твори потребують серйозної «розкрутки». Аби вони потрапили до пересічних європейських читачів, зусиль авторів і їхніх літагентів замало. Хто має цим займатися? Питання неоднозначне. Особливо, з огляду на сучасну ситуацію.

Перший модуль навчальної програми має заголовок «Українська література на межі тисячоліть – наприкінці XX – 10-20 років XXI століття, провідні тенденції її розвитку на новому етапі культурно-історичної епохи – епохи постмодернізму». Я навмисне підкреслила фрагмент назви, аби акцентувати увагу на хронологічних рамках курсу, які вказує В.П.Саєнко, – кінець XX ст. (себто 1990-ті роки) – перші півтора десятиліття XXI ст. (2020-ті роки в заголовку виглядають абсурдно, до них ще треба дожити). Логічно припустити, що в цьому модулі мали би вивчатися найзагальніші тенденції побутування сучасного письменства, мало би бути висвітлене поняття про постмодернізм і т.п. Про це й справді мовиться в першій темі; натомість друга має надто нечітку розпливчасту назву – «Література як свічадо, в якому тремтить ритм національної душі» (Дмитро Донцов):

пошуки майбутнього», думається, у навчальних програмах варто уникати подібних дефініцій і прагнути якомога чіткіше окреслювати матеріал для вивчення. Починаючи з третьої теми з'ясовується, що головна увага в цьому змістовому модулі буде зосереджена на поезії – її головних тенденціях, мотивах, особливостях поетики. Сучасна українська поезія надзвичайно багата і розмаїта, тому мені було дуже цікаво, на яких персоналіях авторка планує зупинитися. Першою в переліку виявилася Ліни Костенко зі збірками «Сад нетанучих скульптур», «Вибране», «Інкустації», «Берестечко». Оскільки перша книжка побачила світ у 1987 р., а друга – у 1989 р. (до неї увійшли вибрані твори різних літ), виникає питання – навіщо вони згадані в цьому курсі? Чи вони справді аж так показово репрезентують тенденції розвитку **сучасної** поезії? У темі 5 пропонується вивчати поезію Василя Стуса (не буду повторювати сказане раніше), і лише в темі 6 згадується «Сучасний поетичний авангард», себто літутгрупування 1980-1990 рр. Українська поезія 2000-2015 рр. виявилася проігнорованою, і це при тому, що критики в унісон твердять про появу цілої низки знакових постатей, вельми цікавих поетичних книг саме в цей період. На вивчення першого змістового модуля відведено 32 години (16 год. лекцій, 4 год. практичних занять, решта – самостійна робота).

Другий змістовий модуль присвячений вивченню прози кінця ХХ – початку ХХІ ст. Тут знову не обійшлося без певних проблемних ситуацій. Скажімо, мені не зовсім зрозуміло, навіщо в курсі сучасного письменства згадувати книгу А.Дімарова «Боги на продаж» (1988)? У межах цього змістового модуля пропонується ознайомитися з творами П.Загребельного, Вал.Шевчука, Ю.Андруховича, О.Забужко, І.Жиленко, С.Кириченко, Є.Кононенко, Л.Кононовича, Ю.Покальчука, О.Ульяненка та інших майстрів художнього слова (з «розшифровки» зрозуміло, що до категорії «інших» потрапили В.Шкляр, В.Дрозд, Л.Крушельницька, В.Тарнавський, В.Жукова, Ю.Щербак). На його вивчення відведено 20 годин, з яких – 2 год. лекцій (на прозу М.Магіос) і 2 год. практичних занять (на фантастично-сатиричні романи В.Тарнавського, В.Жукової, Ю.Щербака), все інше – на самостійну роботу.

У третьому модулі – «Зустріч літературних поколінь, сходження / контрверсії традиції і авангарду в тематиці та її естетичному вирішенні, Нові зрушення у прозі, її естетичної системи» – вивчається: новелістика Є.Кононенко («Повії теж виходять заміж»), твори-симбіонти («Визрівання» О.Жовни, «Я, зомбі» і «Тема для медитації» Є.Кононовича), міфопоетичний роман і повість-парабола («Місяцева зозулька..» Вал.Шевчука, «Квадро» Б.Нечерди, «Фіропа еси» А.Морговського, «Сталінка», «Хрест на Сатурні» О.Ульяненка) і проза Ю.Андруховича. Змістовий модуль забирає 22 години, з них: жодної (!) лекції, 3 практичних заняття (Вал.Шевчук, Є.Кононенко, О.Жовна), решта – самостійна робота. Впадає в око різка диспропорція: майже всі лекції відводяться на теми першого змістового модуля, на другий – лише 2 години, на третій – 0 год. Практичні заняття, відповідно, – 4 / 2 / 6 годин.

Я не маю нічого проти родо-жанрового підходу при структуруванні курсу. Перший і другий модулі я би так само відвела на вивчення сучасної поезії й прози. А от із третім варто було б вчинила інакше. Знайомлячись із навчальною програмою, я закономірно хотіла би запитати авторку: куди ж поділася сучасна українська драматургія? Якщо ставити перед собою амбітне завдання репрезентувати сучасний український літпроцес цілісно, у всій його складності й різноманітності, то не можна оминати творчість драматургів, наприклад, Ярослава Стельмаха, Олександра Ірванця, Неди Нежданної, Оксани Артеменко, Олени Рубашевської, Наталки Максимчук, Наталі Уварової і багатьох інших.

Чимало запитань виникає в мене у зв'язку з плануванням самостійної роботи. Відповідно до таблиці (структура навчальної дисципліни) на самостійну роботу виносяться окремі теми, наприклад, 3 год. – на сучасний поетичний авангард, 4 год. – на інтелектуальний детектив, репрезентований творами Л.Кононовича («Тема для медитації» – детектив? Дуже сумнівно. Дивно також, що романи «Я, зомбі» і «Тема для медитації» фігурують у програмі двічі – у 10 і 14 темах, навіщо це дублювання?) і В.Шкляра (з названих ні «Кров кажана», ні

«Елементал», ні тим більше «Чорний ворон» детективами не є), 4 години – на міфопоетичні романи й повісті-параболи Шевчука / Нечерди / Морговського / Ульяненка і т.д. Однак, винесені у розділ 1.8 теми самостійної роботи абсолютно не узгоджуються із заявленими раніше. Більше того, по суті, це індивідуальні дослідницькі завдання. 42 години самостійної роботи В.П.Саєнко пропонує розподілити наступним чином: 1) студенти мають підготувати повідомлення на тему: «Жанр повісті у творчості **прозаїків-“шістдесятників”** на зламі ХХ – ХХІ століть» – 6 год., 2) написати рецензію на роман сучасного українського прозаїка, що побачив світ протягом 2010-2014 років (на вибір) – 8 год., 3) підготувати доповідь на тему: «Проблемні виміри **сучасної літературної критики та есеїстики**» – 8 год., 4) підготувати доповідь на тему: «Особливості трактування **антивоєнної теми в оповіданнях “За мить щастя” О.Гончара, “Вишневі ночі” Б.Харчука, “Август” Ю.Покальчука, “Гер переможений” Л.Пономаренко**: зіставлювальний аналіз» – 8 год., 5) написати літературне есе про новелістику А.Дімарова, Є.Кононенко, Ю.Покальчука, Л.Пономаренко, Б.Харчука, В.Даниленка (на вибір) – 12 год. Закономірне питання – за рахунок яких годин будуть вивчатися теми, вказані вище (той же поетичний авангард і т.д.)? Сучасна літературна критика й есеїстика в переліку розділів і тем, винесених на вивчення в межах курсу, взагалі не фігурує. Навіщо студентам під час вивчення сучасного письменства аналізувати твір О.Гончара?

Крім указаних самостійних завдань, авторка пропонує також індивідуальні науково-дослідні проекти, як-от: 1) написати реферат про сучасну мемуарну прозу, наприклад, про один із розділів «Люди не зі страху» С.Кириченко, 2) написати рецензію на збірку сучасного українського поета (за вибором), напр., на збірку «Все поруч» І.Малковича; 3) підготувати доповідь на тему: «Жанр радіоп’єси та кіносценарію в контексті сучасного мистецького життя». Тобто протягом вивчення цієї дисципліни студенти мають підготувати купу різних повідомлень, доповідей, есеїв і рецензій. Зважаючи на те, що сучасна українська література вивчається в Одеському національному університеті ім. І. Мечникова на 2 курсі (3 семестр), виникає питання: чи вміють студенти писати, скажімо, рецензії? Чи не буде «вихідний продукт» звичайним шкільним твором або компіляціями з оглядів і статей, знайдених в інтернеті? Ширше – наскільки доречними й ефективними є ці форми роботи? Коли студенти мають виголошувати підготовані доповіді й реферати? На практичних заняттях? Але ж там розглядаються інші теми...

У другому розділі книги авторка наводить плани практичних занять. Не прискіпуючись особливо до змісту, зауважу, що в першій «методичці» в переліку літератури чомусь вказано лише три джерела – аналізований твір («Берестечко» Ліни Костенко) і дві статті самої Валентини Павлівни. Іншої літератури немає? До 2 і 3 практичних занять література взагалі не наведена, зате у 4 – 55 джерел, а в 5 – 59... Чи не доречніше вибрати для студентів кілька найважливіших книг і статей (5-7 – не більше), адже зрозуміло, що ні 55, ні 57 джерел вони не опрацюють. Тобто фактично цей перелік літератури до практичного заняття виконує роль «бутафорії». Список рекомендованої літератури в посібнику чомусь зовсім не пов’язаний із загальним переліком тем. Скажімо, в рубриці «Тексти (проза, есеїстика). Обов’язові» згадані 38 книг, у тому числі – низка творів, вивчення яких не передбачене навчальною програмою ні аудиторно, ні в рамках самостійної роботи, як-то: М.Вінграновський, Є.Гуцало, Люко Дашвар, Т.Зарівна, Р.Іваничук, Ю.Мушкетик, І.Роздобудько. У рубриці «Додаткові тексти» згадані С.Андрухович, Т.Антипович, брати Капранови, Ю.Винничук, П.Вольвач, Г.Гусейнов, Л.Денисенко, С.Жадан, А.Кококтюха, Т.Прохасько. Питання: що студенти мають робити з цими текстами? Читати? Просто мати на увазі? За яким принципом добиралися персоналії і твори для вивчення? Дивно, що в «репрезентаційний канон» сучасної української літератури (хоча би на рівні згадок) не потрапили М.Дочинець, В.Єшкілев, В.Лис, С.Процюк і багато інших літераторів. Однак це вже питання смаку. Звісно, що всіх сучасних авторів згадати в межах курсу не вдасться, тож і доводиться вибирати найпоказовіші явища.

Друга частина книги (основний текстовий масив) у принципі мала би містити короткий виклад матеріалу з дисципліни. Принаймні, на це вказує підзаголовок – компендіум. За

словником, «КОМПЕНДИУМ (лат. *compendium* – скорочення) – це довідкове видання, в якому **компактно викладена наявна інформація в певній галузі**; «**скорочений виклад основних положень** наукових розробок, бізнесових програм»; книжн., заст. – стислий виклад основних положень якої-небудь науки, результатів дослідження тощо¹. Однак авторка відмовляється від цілісного викладу матеріалу і в четвертому розділі пропонує читачам вибрані лекції. У тринадцяти підрозділах цієї частини посібника міститься інформація про: жанрову своєрідність «Повісті про 70 літ» А.Дімарова, поезію і прозу І.Жиленко, роман-містфікацію В.Тарнавського «Матріополь», особливості образної системи й поетику композиції роману М.Вінграновського «Северин Наливайко», а також про окремі твори Вал.Шевчука, В.Шкляра, Б.Нечерди, Є.Кононенко, А.Глушача, О.Жовни. Наведені матеріали дуже цікаві, містять багато влучних спостережень і висновків, однак це все ж таки не лекції, а статті, написані в різний час і з різними дослідницькими завданнями.

У цій рецензії я дозволила собі висловити цілу низку критичних зауваг. Чи означає це, що посібник В.П.Саєнко не вартий уваги? У жодному разі. Наведені зауваження – то лише елемент дискусії, конструктивного обговорення актуальних проблем сучасного літпроцесу, різних можливих підходів. Я би обов'язково радила прочитати книгу В.П.Саєнко викладачам-філологам, вчителям, усім, хто цікавиться сучасним українським літпроцесом – попри певні спірні думки, у ній можна знайти чимало цікавого й цінного, гарну поживу для розуму й подальших роздумів.

УДК 72.031

Людмила РОМАЩЕНКО

УКРАЇНСЬКИЙ НЕКРОПОЛЬ ПІВНІЧНОЇ ПАЛЬМИРИ

Український некрополь Санкт-Петербурга /Т. М. Лебединська, П. М. Тарасенко. – К.: Видавничий дім „Стилос”, 2007. – 136 с.

Відомо, моральний рівень етносу визначається ставленням до дітей, старих і померлих. Можливо, саме тому, починаючи з 90-х років минулого століття, активно розвивається некрополезнавство (приміром, нещодавно ознайомилася із ґрунтовним польськомовним виданням „Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie” ((„Польська епіграфіка нагробна на Віленщині”), Wilno-Lublin, 2001), презентованим мені авторкою Кристиною Сирніцькою, у якому досліджено близько 2500 тисяч надгробних інскрипцій на польських похованнях XVII-XIX століть на Віленщині.

Значний внесок у цю галузь зробили письменниця й науковець *Тетяна Лебединська* і художник-фотограф *Петро Тарасенко* – автори книги „Український некрополь Санкт-Петербурга”.

Видання стало наслідком багаторічної дослідницької діяльності Тетяни Миколаївни, його поява абсолютно закономірна, про що йдеться у вступному слові *П. Ковальова*: „Під далеким небом Петербурга знайшли вічний спочинок тисячі українців – від солдатів і козаків, що загинули на будівництві Петрової столиці, до поважних імперських сановників та полководців, які творили історію і політику заснованої імперії”.

Значна частина матеріалів, зібраних у книзі, була репрезентована на виставці-фотопроекті „Український некрополь Санкт-Петербурга” у Національному музеї Тараса Шевченка в Києві. Рецензоване видання – це й данина пам'яті батьків Тетяни Лебединської (на що вказує присвята): поета Миколи Шпака, загиблого у фашистській катівні, та його дружини Зінаїди Горбатенко-Шпак, котрій присвячено чудовий вірш „Бажання”, що вражає авторським передбаченням власної долі: „Ти так хотіла сина, /Похожого на мене, /Щоб він,

¹ Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 - 1980. – Т. 4. – С. 249.